

*Світлана Михайлівна Цибульська,
доктор філософії в галузі освіти,
вчитель-методист школи №8 м. Києва*

ІННОВАЦІЙНІ ПОГЛЯДИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано теоретичні узагальнення В. Сухомлинського, які розглядаються як принципи гуманістичного, особистісно зорієнтованого, інноваційного підходів організації освітнього процесу в Новій українській школі; виділено умови формування цілісної особистості молодшого школяра та конкретизовано компоненти творчої діяльності вчителя; уточнено сутність ключових понять: технологія, інноваційна технологія, інноваційна діяльність; запропоновано загальну схему завдань технології та методики організації освітнього процесу на ідеях гуманізму В. Сухомлинського.

Ключові слова: «Нова українська школа», творчий учитель, принципи, технології, інноваційні технології, інноваційна діяльність.

Виклики сьогодення диктують нові вимоги до розвитку в усіх сферах соціально-економічного життя країни. Важливі завдання вирішує й освітня галузь. У відповідності до Закону України про освіту визначено вектор розвитку української школи, який спрямований на створення такої моделі сучасного закладу, що дозволить державі інтегруватись у освітній простір не тільки європейської спільноти, але увійти у спільноту світових країн. Освітню парадигму нашої держави можна розглядати крізь призму світового, європейського та національного аспектів. Такий триєдиний підхід у визначенні характеру освіти дозволяє не тільки зберегти попередні надбання національної культури, а і сприяє оновленню, спрямованому на підготовку особистості до життя в динамічному, взаємозалежному світі. Продовжуючи найкращі традиції світової та вітчизняної педагогіки, базовими для «Нової української школи» є ідеї гуманізму, демократичності та дитиноцентризму.

Для сучасної школи України, яка переживає ґрунтовне реформування, особливої уваги заслуговують погляди видатного педагога, вченого-теоретика В. О. Сухомлинського, 100-річчя від дня народження якого відзначається у 2018 році під егідою ЮНЕСКО. Рішення про урочистості з нагоди цієї пам'ятної дати свідчать про велику цінність літературно-педагогічної діяльності В. Сухомлинського. Адаже праці видатного педагога стали вагомим внеском у розвиток дидактики, збагатили теорію і практику педагогічної науки не тільки України, а й багатьох держав світу.

Мета статті полягає в розкритті зв'язку спадщини В. Сухомлинського, його поглядів з інноваційними процесами сучасної освіти та у визначенні актуальності ідей вченого в концепції «Нової української школи».

Доробок педагога привертає увагу фахівців, наукових працівників: Н. Антоненко, В. Борисовський, З. Загвизинський, І. Зязюн, Н. Кузьміна, М. Лазарев, А. Новгородська, М. Поташник, О. Сухомлинська – це далеко не повний перелік учених, які досліджували різні аспекти творчої діяльності вчителя як

найважливішої ланки в педагогічній системі В. Сухомлинського. Сучасна дослідниця О. Замашкіна вивчала розвивальний аспект поглядів видатного педагога. Проблеми екології дитинства в спадщині Сухомлинського присвячені статті академіка О. Савченка.

На сучасному етапі реформування вітчизняної освіти, педагогічний досвід Василя Сухомлинського, його напрацювання, набувають особливого значення. Адаже йому вдалося створити таку педагогічну систему, яка, поєднавши в собі методики вільного розвитку та виховання на основі утвердження цінності українства, етнопедагогіки, народних імперативів, змогла піднятися до найвищих вершин загальнолюдських цінностей.

Гуманістичні ідеї, покладені в основу «Нової української школи», беруть свої витoki в педагогічній системі Сухомлинського, центральною постаттю якої є дитина як унікальна особистість. Школа має стати справжнім сучасним освітнім середовищем, яке виховує патріотів з активною позицією, ерудованих, відповідальних, ініціативних, вона має стати осередком, де панують чотири культури: Батьківщини, Людини, Матері й рідного Слова. На думку академіка О. Савченка, «цінності педагогічної системи В. О. Сухомлинського суголосні з ключовими ідеями Нової української школи...: дитиноцентризм, утвердження гідності людини, партнерство всіх учасників педагогічного процесу, екологічний світогляд вихованців, любов до рідної мови, Батьківщини, розвиток дитячої творчості, необхідність оволодіння всіма учнями вміннями вчитися, досліджувати світ природи й людей тощо» (Савченко, 2018: 2).

На етапі розбудови освітнього закладу майбутнього новим звучанням наповнюються ідеї Сухомлинського про відносну автономію конкретної особистості, її право на свободу та вибір на основі власної совісті. Як ніколи набувають актуальності ідеї великого педагога про самоцінність людини, її гідність та неповторну індивідуальність. У статті «Народний учитель» він пише: «Виховання людської особистості – це насамперед виховання почуття власної гідності» (Сухомлинський, 1977: 56).

«Не придушити і зламати, а підняти й підтримати, не знеособити внутрішні духовні сили дитини, а утвердити почуття власної гідності...» (Сухомлинський, 1988: 47).

Сучасні погляди на сутність гуманістичного, особистісно орієнтованого підходу в педагогіці ґрунтуються саме на такому розумінні стосунків між вихователем і вихованцем, коли вчитель і учень є рівноправними учасниками навчально-виховного процесу, а не начальником і безсловесним підлеглим. (Гончаренко й Мальований, 2001: 2).

Проаналізувавши ряд нормативно-правових документів, зазначимо, що у відповідності до законодавчої бази змінюється зміст початкової освіти, тому науковцями, педагогами-практиками ведеться пошук нових моделей організації освітньо-виховного процесу, які мають враховувати потреби, здібності і психологічні особливості дітей. Про індивідуальний підхід у навчанні неодноразово писав В. Сухомлинський: «Своєчасно знайти, виховати й розвинути здібностей у своїх вихованців, своєчасно розпізнати в кожному його покликання – це завдання стає тепер найголовнішим у системі освітньої роботи» (Сухомлинський, 1976: 123).

У праці «Павлицька середня школа», розмірковуючи про кроки, які повинен зробити вчитель для успішного розв'язання цього завдання, вчений зазначав: необхідно «помітити в кожній дитині її найсильнішу сторону, знайти в ній ту «золоту жилку», від якої починається розвиток індивідуальності, добитися того, щоб дитина досягла видатних для свого віку успіхів у тій справі, яка найбільш яскраво виявляє, розкриває її природні нахили» (Сухомлинський, 1977: 19).

Отже, В. О. Сухомлинський вважає, що головне завдання виховання полягає у всебічному розвитку особистості, якого можна досягнути через розвиток пізнавальних здібностей та залучення дітей до різних видів діяльності.

Здійснивши ретроспективний аналіз праць В. Сухомлинського, дійшли висновку, що теоретичні узагальнення видатного педагога містять положення, які тісно переплітаються з принципами «Нової української школи»: презумпція талановитості дитини, цінність дитинства, радість пізнання, розвиток особистості, здоров'я, безпеки.

Ключовим моментом у працях видатного педагога є інноваційна для того часу особистісно зорієнтована спрямованість навчальної діяльності. Василь Олександрович звертав увагу проблемі створення таких умов для школярів, щоб забезпечити можливість максимального розкриття їх здібностей, виховання самодостатніх, творчих суб'єктів діяльності й пізнання, здатних до вільного спілкування, критичного осмислення реальності та зваженого і відповідального прийняття рішень. На думку В. Сухомлинського, саме в цьому й полягає гуманістична спрямованість освітнього процесу, центром і метою якого є неповторна особистість вихованця. «Кожна дитина – це особливий, неповторний світ. Виховати особистість, сформувати душу людини можна, тільки

зрозумівши цей світ, пізнавши всі його схованки». (Сухомлинський, 1977: 204).

В умовах проникнення ідей гуманізації та демократизації в усі сфери суспільного життя, перед освітою постає важливе завдання: сприяти забезпеченню всебічного розвитку особистості дитини – фізичного, інтелектуального, морального, духовного, що призведе не тільки до особистісного зростання, а й забезпечить перехід суспільства на якісно новий етап. У відповідності до цього школа нового покоління, яка розпочинає своє становлення на теренах України, змінює вектор від знаннєвої парадигми до компетентнісної і скеровує освіту в нову площину застосування інновацій.

Досліджено, що в педагогічному доробку В. Сухомлинського термін «інновація» не зустрічається, однак уся багаторічна діяльність видатного педагога була наповнена ідеями інноваційного змісту та пошуком ефективних шляхів їхнього впровадження. У наукових джерелах дефініція «інновації» визначається, як вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності (Положення, 2001: 7).

Інноваційна діяльність Сухомлинського спрямована не тільки на оновлення традиційної системи освіти, а і включає в себе яскравий індивідуальний стиль діяльності педагога, спрямований на формування творчої особистості учня, прагнення наповнити навчання й виховання новим культуротворчим, життєздатним, духовним змістом. На думку Василя Олександровича, творча діяльність педагога є однією з важливих умов формування розвинутої особистості молодшого школяра «...Перетворення наукових істин у педагогічний досвід творчої праці – це найскладніша сфера доторкання науки до практики. Зроблене вченим відкриття, коли воно оживає в людських взаєминах у живому пориві думок та емоцій, постає перед учителем як складне завдання, розв'язати яке можна багатьма засобами, й у виборі способу, у втіленні теоретичних істин у живі людські думки й емоції саме й полягає творча праця вчителя» (Сухомлинський, 1988).

На переконання В. Сухомлинського, основними компонентами творчої діяльності є: соціальна відповідальність педагога; високий рівень культури вчителя; науковий підхід до взаємодії учитель-учень; прогнозування розвитку особистості учня; творчий підхід до своєї діяльності; створення власної творчої лабораторії; створення колективу співдружності однодумців; творча спрямованість освітнього процесу в школі.

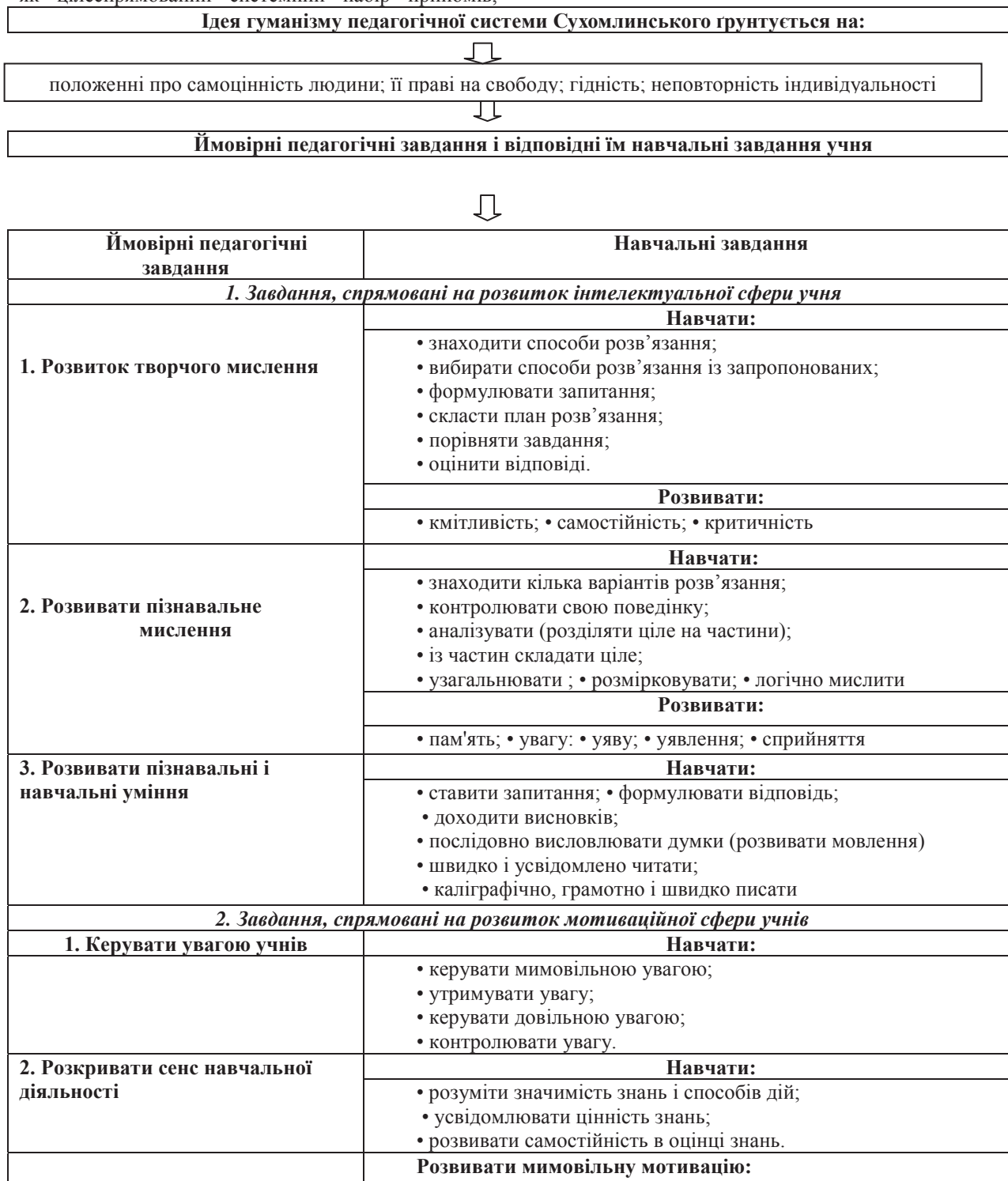
В. Сухомлинський уважав, що творча діяльність учителя можлива за наявності в педагога розвинутої креативності, уміння нестандартно розв'язувати педагогічні завдання, здатності до самореалізації та самоактуалізації. Оскільки вчитель є організатором освітнього процесу, то його основною метою є підтримати прагнення дітей до пізнання, а що важливіше – не тільки навчити дітей швидко адаптуватися до ситуації, але й активно

діяти в динамічних, нестабільних умовах. Це спонукає педагогічний колектив шукати шляхи підвищення інтересу учнів до навчання, урізноманітнюючи його зміст, форми та прийоми через використання інновацій. Тобто вчитель є рушійною силою інноваційного навчання. За таких умов термін «інноваційне навчання» розуміємо як процес і водночас результат такої навчальної діяльності, яка стимулює запровадження інноваційних змін в існуюче соціальне середовище. Відбувається це через запровадження в практику роботи школи інноваційних технологій.

Дефініцію «інноваційні технології» трактуємо як цілеспрямований системний набір прийомів,

засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання від визначення мети до одержання результатів. З погляду освіти, вважаємо, що інноваційна освітня технологія - це сукупність форм, методів і засобів поетапного навчання, виховання та управління, об'єднаних єдиною метою; добір операційних дій педагога з учнем, у результаті яких суттєво покращується мотивація учнів до навчального процесу.

Загальна схема завдань технології і методики організації освітнього процесу на ідеях гуманізму В. О. Сухомлинського презентовано на рис. 1.

3. Актуалізувати необхідні мотиваційні стани	• цікавість; • зацікавленість
	Розвивати довільну мотивацію:
	• організованість; • ініціативність
4. Разом з учнями розробляти цілі діяльності	Навчати:
	• приймати навчальне завдання; • самостійно формулювати навчальне завдання; • відчувати потребу в навчальному завданні
5. Забезпечувати успішне виконання учнями поставлених перед ними завдань	Навчати:
	• самостійно формувати навчальне завдання • організувати пошук розв'язання • пояснювати спосіб розв'язання • оцінити спосіб розв'язання
6. Підтримувати впевненість учнів у їхніх діях	Навчати:
	• використовувати зворотний зв'язок • організувати взаємодопомогу і взаємоперевірку
7. Оцінювати процес і результат діяльності	Розвивати:
	• самостійність в оцінці виконання навчальних завдань • об'єктивність в оцінюванні розв'язання • прагнення до виправлення помилок
3. Завдання, спрямовані на розвиток емоційної сфери учнів	
Формувати вміння усвідомлювати свій емоційний стан і керувати ним	Навчати:
	• співпереживати; • розуміти свій настрій; • бути стриманим у прояві емоцій
4. Завдання, спрямовані на розвиток вольової сфери учнів	
Формувати вміння цілебезпечення і розвивати вольові зусилля	Навчати:
	• ставити мету освітньої діяльності • вибирати мету із запропонованої • виконувати поставлені цілі • бути терплячим; • наполегливим; • самостійним

Рис. 1. Загальна схема завдань технології і методики організації освітнього процесу на ідеях гуманізму В. О. Сухомлинського

Отже, якщо метою традиційного навчання є залучення учнів до запропонованої учителем пізнавальної діяльності, передати учням і домогтися засвоєння ними якомога більшого обсягу знань, то метою інноваційного є створення умов для навчання, за яких учень сам буде відкривати, здобувати й конструювати знання та власну компетентність у різних галузях життя. Тому інноваційне навчання спрямоване на формування ідейних, моральних переконань, у якому учень, як зауважував В. О. Сухомлинський, «є не пасивним об'єктом, а активним борцем за те, що утверджується в його душі» (Сухомлинський, 1977: 234). Згідно з концепцією гуманізму, дитина розглядається Сухомлинським як найвища цінність, тому завдання школи полягає у створенні умов для розвитку особистості, її творчого потенціалу, природних схильностей та здібностей, надання допомоги в життєвому самовизначенні. Педагог накреслив найкоротший шлях для досягнення цієї мети: звернення до серця й розуму дитини. Це, на думку вченого, універсальний інструмент, який завжди знаходить відгук у душі дитини, стимулює її прагнення ставати кращою. Відбувається синергетична взаємодія прагнень учителя і вихованця, з'являється об'єднуючий мотив, що стає базою для гуманних взаємин вихователя й дитини, їхньої суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії.

Отже, спадщина В. Сухомлинського стала невід'ємною частиною нашої духовної культури. Думки Великого Педагога про плекання Добра в дитячих серцях не тільки не втрачають свого значення, а стають базовими для формування ключових ідей та принципів Нової української школи. На основі теоретичних узагальнень поглядів ученого виділено головні ідеї навчання і виховання нового покоління:

- 1) визнання неповторності, талановитості кожної дитини, віра в її цінність;
- 2) індивідуальний підхід до створення умов для розвитку творчих здібностей дитини;
- 3) вимогливість у поєднанні з повагою, утвердження гідності дитини та права на власну думку.

Усі вони спрямовані на формування цілісної всебічно розвиненої особистості. На основі системного аналізу праць В. Сухомлинського конкретизовано компоненти творчої роботи вчителя та з'ясовано взаємозв'язок між інноваційною діяльністю педагога та вихованням активної, ініціативної та гармонійної особистості учня. Однак зауважимо, що проведене дослідження не претендує на висвітлення всіх аспектів проблеми. Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані із діагностуванням особливостей практичного впровадження загальної схеми завдань технології та

методики організації навчального процесу на ідеях гуманізму В. Сухомлинського.

ЛІТЕРАТУРА

Гончаренко С., Мальований Ю. Гуманізація і гуманітаризація освіти. *Шлях освіти*. 2001. № 2. С. 2–6.

Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності. *Директор школи*. 2001. №4 (148). С. 7.

Савченко О. Ідеї В. Сухомлинського у просторі української освіти. *Початкова школа*. 2018. №4. С. 2.

Сухомлинський В. О. Народний учитель. Вибрані твори в 5 томах. Т. 5. К., 1977 р.

Сухомлинський В. О. Павлицька середня школа. Розмова з молодим директором школи. Вибр. тв.: в 5 т. К.: Рад. шк., 1977. Т. 4. 640 с.

Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу. Вибр. тв.: в 5 т. К.: Рад. шк., 1976. Т. 1. 654 с.

Сухомлинський В. О. Статті. Вибр. тв.: в 5 т. К.: Рад. шк., 1977. Т. 5. 639 с.

Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві.. К.: Рад. шк., 1988. 304 с.

REFERENCES

Goncharenko, S., Malovanyi, Y. (2001). Gumanizatsia i gumanitaryzatsia osvity. [Humanization and humanization of education]. *Shliakh osvity. – Education path*. Vols. 2. pp. 2–6 [in Ukrainian].

Polozhennia pro poriadok zdiisnennia innovatsiinoi osvitnoi diialnosti. (2001) [Regulation on the procedure for the implementation of innovative educational activities]. *Dyrekтор shkoly. – School Director*. Vols. 4 (148). pp. 7 [in Ukrainian].

Savchenko, O. (2018). Idei V. Sukhomlynskogo u prostori ukrainskoi osvity. [The ideas of V. Sukhomlynsky in the space of Ukrainian education]. *Pochatkova shkola. – Elementary School*. Vols. 4. pp. 2 [in Ukrainian].

Sukhomlynskyi, V.O. (1977). *Narodnyi uchytel. [People's teacher]*. Selected works in 5 volumes. T. 5. K. [in Ukrainian].

Sukhomlynskyi, V.O. (1977). *Pavlyska serednia shkola. Rozmova z molodym dyrektorom shkoly. [Pavlishka high school. Talk to a young school principal]*. Rad. Shk. T. 4. [in Ukrainian].

Sukhomlynskyi, V.O. (1976). *Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoi osobystosti. Dykhovnyi svit shkoliara. Metodyka vykhovannia kolektyvu. [Problems of education of a fully developed person. The spiritual world of a student. Methodology of education of the collective]*. : Rad. Shk., T. 1. [in Ukrainian].

Sukhomlynskyi, V.O. (1977). *Statti. [Articles]*. Rad. Shk., T. 5. [in Ukrainian].

Sukhomlynskyi, V.O. *Sto porad uchytelevi. [Hundred counsel to the teacher]*. Rad. Shk. [in Ukrainian].

*Светлана Михайловна Цибульская,
доктор философии в области образования,
учитель-методист школы №8 г. Киева*

ИННОВАЦИОННЫЕ ВЗГЛЯДЫ В. СУХОМЛИНСЬКОГО В КОНТЕКСТЕ НОВОЙ УКРАИНСКОЙ ШКОЛЫ

В статье проанализированы теоретические обобщения Сухомлинского, которые рассматриваются как принципы гуманистического, лично ориентированного, инновационного подхода организации образовательного процесса в Новой украинской школе; выделены условия формирования целостной личности младшего школьника и конкретизированы компоненты творческой деятельности учителя; уточнена сущность ключевых понятий: технология, инновационная технология, инновационная деятельность; предложена общая схема задач технологии и методики организации учебного процесса на идеях гуманизма В. Сухомлинского.

Ключевые слова: «Новая украинская школа», творческий учитель, принципы, технологии, инновационные технологии, инновационная деятельность.

*Svitlana Tsybul'skaya,
PhD In Education,
Teacher-methodologist at Secondary School №8,
6 Vyshhorodska Str., Kyiv, Ukraine*

INNOVATIVE VIEWS OF V. SUKHOMLYNSKYI ARE IN CONTEXT OF NEW UKRAINIAN SCHOOL

The author analyses theoretical generalizations of V. Sukhomlynskyi which are considered as principles of a humanistic, person-oriented, innovative approach to the organization of educational process at the New Ukrainian school; the conditions for the formation of the integral personality of the junior schoolchildren and specific components of the teacher's creative activity are specified; the essence of key concepts is clarified: technology,

innovative technology, innovative activity. The general scheme of tasks of technology and methods aimed at the organization of the educational process based on V. Sukhomlynskyi's ideas of humanism is proposed.

Key words: «New Ukrainian school», a creative teacher, principles, technologies, innovative technologies, innovative activity.

Подано до редакції 16.04.2018 р.
